

Verkenning wisselwijken

Zwerfafvalaanpak in wijken met een hoge doorstroom

Inhoud

1. Inleiding	3
2. Eindhoven: stad van expats	5
3. Amsterdam: vernieuwingsgebieden	7
4. Den Haag: problemen achter de voordeur	10
5. Enschede: kennisoverdracht én gedragsbeïnvloeding	12
6. Groningen: studentenstad	15
7. Leeuwarden: hoog armoedepercentage	18
8. Nijmegen: rommelige voortuinen bij studentenhuizen	21
9. Rotterdam: nieuwkomers in Bloemhof	24
10. Dordrecht: verloop en vervuiling	27

1. Inleiding

Gedragsbeïnvloeding is cruciaal in de zwerfafvalaanpak. We streven immers naar bepaald gedrag: dat mensen hun afval in de afvalbak gooien, grofvuil op het juiste moment aan de weg zetten, vuilniszakken niet naast de ondergrondse container plaatsen, rommel voor deur opruimen et cetera. Bij een pilot met gedragsinterventies tegen bijplaatsing in Eindhoven in 2015 kwam naar voren dat bepaalde, doorgaans succesvolle gedragsinterventies voor de zwerfafvalaanpak op sommige plekken weinig effect hadden. Het ging hier om de bekende techniek *'foot in the door'*. Op pagina 5 van deze publicatie staat het verhaal van Eindhoven.

Bij nader onderzoek bleek het in Eindhoven om straten en buurten te gaan waar veel mensen slechts korte tijd wonen, in dit geval waren dat expats. Ook andere gemeenten hebben wijken met bewoners die relatief korte tijd blijven. Dit soort wijken typeren we als wisselwijken. De vele verhuizingen zorgen ervoor dat de gemiddelde betrokkenheid van de wijkbewoners bij een schone omgeving relatief gering is. Daarom zijn ze lastiger te motiveren om te participeren.

Naar aanleiding van de bevindingen in Eindhoven is in de klankbordgroep van Gemeente Schoon afgesproken een verkenning uit te voeren naar de problematiek van de wisselwijken. Wat speelt er precies? Welke aanpakken ontwikkelen gemeenten om ook de bewoners die relatief kort blijven te betrekken bij een schone omgeving? Om de problematiek en mogelijke maatregelen globaal in kaart te brengen interviewde Gemeente Schoon acht gemeenten: Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Groningen, Leeuwarden, Eindhoven, Enschede en Nijmegen.

Bevindingen

Uit de acht interviews blijkt dat de problematiek van de wisselwijk in elke gemeente haar eigen kenmerken heeft. Gemene deler is de hoge doorstroom van bewoners en de daarmee samenhangende lagere gemiddelde betrokkenheid van de bewoners bij hun leefomgeving. Ook komt naar voren dat de gemeenten deze problematiek nog nauwelijks als apart verschijnsel beschouwen. Maar daar waar gemeenten het zwerfafval breder aanpakken, in samenwerking met meer partijen, zodat ook participatie wordt verhoogd, lijken de resultaten het best. Ook starten enkele gemeenten binnenkort pilots met gedragsincentives gericht op deze doelgroep.

Type wijken en bewoners

Als we kijken naar het type bewoners dat vaak relatief kort in buurten blijft wonen, springen studenten eruit (Groningen, Leeuwarden, Nijmegen, Amsterdam). Waarbij moet worden opgemerkt dat gemeenten vaak niet registreren of een bewoner student is, maar wel de leeftijd, het inkomen en of het om alleenwonenden gaat. In Eindhoven gaat het om expats. Andere bewoners die relatief snel verhuizen, zijn bijvoorbeeld mensen die snel een woning nodig hebben na een scheiding, asielzoekers die een status hebben gekregen, en starters die eveneens na verloop van tijd weer vertrekken. In Rotterdam zijn het ook nieuwkomers uit Midden- en Oost-Europa.

Daarnaast gaat het in veel van de gemeenten om straten en buurten met een hoog percentage sociale huurwoningen. In Amsterdam doet de problematiek zich voor in vernieuwingsgebieden: wijken en buurten waar op grote schaal sloop, renovatie en nieuwbouw plaatsvinden. Daar trekken tijdelijke bewoners – meestal studenten – in de woningen die zijn achtergelaten door de vaste bewoners. Zij blijven er tot de sloop.

Problematiek en de oorzaken

De wisselwijken kennen extra vervuiling ten opzichte van 'stabiele' wijken, meestal in de vorm van bijplaatsing van vuilniszakken en dumping of onterecht aanbieden van grofvuil. Daarnaast is er vaak meer zwerfafval. In een deel van de geïnterviewde gemeenten uit zich dat in een lagere objectief gemeten schoonheidsgraad en meer meldingen. In andere gemeenten blijven de wisselwijken op het streefniveau voor de beeldkwaliteit, ook al is hier meestal wel extra inzet nodig is om het op dit niveau te houden.

Oorzaken voor de extra vervuiling in de wisselwijken zijn de relatief lage betrokkenheid van bewoners bij de leefomgeving, omdat men er kort woont en/of al veel problemen achter de voordeur heeft waardoor het schoonhouden van de leefomgeving geen prioriteit heeft. Andere oorzaken die worden genoemd zijn 'gemakzucht' – bewoners denken dat de gemeente het toch wel opruimt – en kennisachterstand over de regels. In de Amsterdamse vernieuwingsgebieden zien we dat de vele verhuizingen binnen relatief korte tijd voor extra vervuiling zorgen, doordat mensen grofvuil of dozen op straat dumpen.

Maatregelen

In hoeverre gemeenten maatregelen ontwikkelen voor de vervuiling in wisselwijken verschilt, evenals het type maatregelen. Een voorbeeld hiervan is het tijdelijk plaatsen van meer voorzieningen, zoals extra containers. Of een combinatie van opschonen, voorlichten en bewustmaken in de Leeuwardse wijk Heechterp-Schieringen, waar de gemeente in 2015 een grote schoonmaak organiseerde. Gemeenten werken daarnaast aan het wegwerken van kennisachterstand en bewustwording en soms aan het beïnvloeden van gedrag.

In het algemeen zien we dat partijen die in de wijken aanwezig zijn een belangrijke rol kunnen spelen. Zowel in het signaleren van problemen als in het aanspreken van bewoners. Dat kunnen huismeesters of buurtconciërges van woningcorporaties zijn, maar bijvoorbeeld ook een bewonersbedrijf (Leeuwarden) of studenten die als tegenprestatie voor huurkorting meewerken aan het schoonhouden van de buurt (Amsterdam). De geïnterviewde gemeenten zijn het er in het algemeen over eens dat samenwerken met andere partijen in de wijk essentieel is. Daarbij is de conclusie dat de zwerfafvalproblematiek in de wisselwijken niet eenvoudig op te lossen is en dat blijvende aandacht nodig is.

2. Eindhoven: stad van expats

Interview met Arjan uit het Broek, adviseur Openbare Ruimte gemeente Eindhoven

Met onder meer Philips en ASML heeft de gemeente Eindhoven een aantal grote multinationals in haar omgeving. Daardoor wonen er veel expats. In de buurten waar zij zich concentreren, geeft dit echter ook problemen met zwerfafval.

Veel expats, weinig binding

Wisselwijken wil Arjan uit het Broek, adviseur Openbare Ruimte van de gemeente Eindhoven, ze niet noemen. Het zijn meer delen van wijken waar zwerfafval een probleem vormt, of straten zelfs. 'Het gaat bijvoorbeeld om de wijk 't Hool en de Rochusbuurt. De noordkant van de wijk 't Hool wordt gekenmerkt door hoogbouw. Je vindt er flats van 11 tot 13 verdiepingen hoog. Mensen hebben er minder raakvlak met het maaiveld, letterlijk en figuurlijk. De bewoners zijn afkomstig van allerlei verschillende culturen. Maar er wonen ook veel expats, net als in de Rochusbuurt. Er is relatief veel verloop in beide wijken. De expats krijgen vaak bij aankomst een tijdelijke woonruimte – tot circa zes maanden – in een van de genoemde buurten, en vertrekken dan naar een permanente woning elders.'

Veel bijplaatsing

Op de vraag wat het grootste zwerfafvalprobleem in de genoemde wijken is, antwoordt Uit het Broek: 'De bijplaatsing bij de ondergrondse containers. In de Rochusbuurt worden er vooral vuilniszakken bijgeplaatst, in 't Hool zie je af en toe ook hele bankstellen en meubels naast de containers staan. Soms worden bankstellen vanaf de flat naar beneden gegooid. Het is een probleem, ook voor afvalinzamelaar Cure. Zij treft de bijplaatsingen aan en moet vervolgens bijvoorbeeld hele bankstellen of glasplaten versjouwen.'

Deze bijplaatsingen zijn de gemeente een doorn in het oog. 'Zo veel afval op straat is niet het beeld dat je van je gemeente wilt. Het streefniveau voor de hele stad ligt vanaf dit jaar voor de komende 3 jaar op A. Dit houdt in dat de aannemers die het afval inzamelen beboet worden wanneer ze dit niveau niet halen. Dus voor hen zijn die bijplaatsingen ook financieel een probleem.'

Klachten van inzamelaars en betrokken bewoners

Behalve de afvalinzamelaar en de gemeente zijn er ook veel wijkbewoners die klagen over het zwerfafval. Uit het Broek: 'Dat zijn dan met name de bewoners die actief betrokken zijn bij de wijk. Ze melden hun klachten via de telefoon, e-mail of via onze speciale BuitenBeter-app, waarmee ze meteen feedback krijgen op hun melding. Zo weten ze dat ze serieus worden genomen en zien ze wat er met hun melding gebeurt.'

Maatregelen

Pilot met gedragsbeïnvloeding

Om het probleem op te lossen heeft de gemeente Eindhoven een pilot uitgevoerd. De gemeente begon met een nulmeting: op verschillende dagen werd het aantal bijplaatsingen

geteld in verschillende wijken (pilot- en interventiewijk), zodat die aantallen konden worden vergeleken met de aantallen ná de interventies. Uit het Broek vertelt verder over deze pilot: 'We hebben met BOA's (buitengewoon opsporingsambtenaren) voorafgaand aan de pilot verdeeld over de stad vuilniszakken geopend. Daarin vonden we adressen van mensen die in de flats woonden. Omdat het gedrag van de bewoners te wensen overliet, zijn we ons gaan richten op gedragsbeïnvloeding.'

Toename van 350 procent bij expats

De gedragsbeïnvloeding in de pilot ging op twee manieren. Allereerst de 'voet-tussen-de-deur'-methode. Uit het Broek: 'Medewerkers van de gemeente zijn – overigens zonder dat duidelijk was dat het gemeenteamttenaren betrof – langs de deuren gegaan om stickers uit te delen met daarop de boodschap dat de bewoner vóór een schone leefomgeving is. Deze sticker konden de bewoners vervolgens op hun deur plakken.' Het tweede deel van de interventie was het plaatsen van borden bij de ondergrondse containers. Daarop een afbeelding van hoe iemand zijn afval kwijt kan en een tekst dat mensen in deze buurt geen afval naast de container zetten. De sticker stond als miniatuur, inclusief tekst, ook op het bord.

Uit het Broek: 'De resultaten zijn erg opvallend, want in 't Hool werd inderdaad een afname van de bijplaatsingen gemeten, tot wel 50 procent per container. Maar in de Rochusbuurt, de wijk van de expats, werd juist een toename gezien van de bijplaatsingen. Bij slechts 1 van de 6 containers was sprake van een afname, bij de overige 5 werden er meer bijplaatsingen gesignaleerd. Op één plek was er zelfs een toename van 350 procent! Op dit moment zijn wij bezig met het bedenken van een vervolgonderzoek om hier een verklaring voor te vinden.'

Taalbarrière en rol van werkgevers

Uit het Broek kan alvast een schot voor de boeg geven: 'Inmiddels is met veel mensen uit die flats gesproken. Wat bleek? Ongeveer een derde spreekt niet standaard Nederlands of Engels, maar bijvoorbeeld alleen Pools, Chinees of een Arabische taal. Terwijl onze voorlichting op de stickers en borden in het Nederlands en Engels is. Dat zou een verklaring kunnen zijn, dat men dus gewoon niet goed begrijpt hoe het wél moet.'

Uit het Broek denkt dat de oplossing van het probleem ligt in een samenwerking tussen álle betrokkenen: de gemeente, de aannemer en de bewoners. 'De aannemer kan bijvoorbeeld zichtbaarder gaan reinigen, bewoners zouden elkaar meer kunnen aanspreken, en de gemeente zou – via de gebiedscoördinator – de betrokkenen beter kunnen faciliteren. En dan vergeet ik nog een belangrijke speler: de werkgever. Die zou een heel relevante rol kunnen spelen door al zijn nieuwe werknemers die in Eindhoven komen wonen, te wijzen op hoe we hier met afval omgaan.'

3. Amsterdam: vernieuwingsgebieden

Interview met Catrinus Mak, projectleider Schoon bij de gemeente Amsterdam

Amsterdam heeft diverse gebieden met sloop, renovatie en nieuwbouw. Het wegtrekken van de oorspronkelijke bewoners, (langdurige) tijdelijke bewoning en de intrek van nieuwe bewoners brengen extra vervuiling mee. De gemeente gaat dit tegen met extra maatregelen, zoals tijdelijke voorzieningen, voorlichting en het betrekken van de tijdelijke bewoners bij hun leefomgeving.

Vertraagde bouwprojecten in vernieuwingsgebieden

In veel Amsterdamse buurten vond sinds circa 2000 vernieuwing plaats, die vaak nog steeds aan de gang is. Het aantal gesloopte woningen komt hier op enkele duizenden en het aantal nieuwgebouwde woningen bedraagt nog meer. In 2008 stagneerden de sloop en nieuwbouw, waardoor de vernieuwing in sommige buurten in een impasse raakte. Dit leidde bijvoorbeeld tot wat langer braakliggende terreinen. Daarnaast waren er woningen waar de reguliere bewoners al uitgetrokken waren, waar nu meerdere jaren tijdelijke bewoners wonen. De corporaties verhuren deze woningen onder de leegstandswet vooral aan studenten. Deze tijdelijke bewoners hebben weinig binding met de buurt, wat zorgt voor meer zwerfafval en bijplaatsing.

Catrinus Mak, projectleider Schoon bij de gemeente Amsterdam: 'Je ziet dat met het aantrekken van de economie er nu wel weer wat meer wordt gebouwd en gerenoveerd, maar zoals tien jaar geleden is het nog niet. Toen zag je soms drie sloop- en bouwprojecten in één buurt gelijktijdig lopen, zodat er binnen een paar jaar opeens 2.000 nieuwe woningen waren.'

Extra vervuiling door transitie en door tijdelijke bewoning

Wegtrekkende bewoners

In de buurten die worden vernieuwd spelen verschillende vraagstukken rond vervuiling, aldus Mak. Het begint wanneer bewoners horen dat ze hun woning uit moeten, omdat deze gesloopt gaat worden. 'Meestal zijn bewoners daar niet zo blij mee en worden ze nonchalanter als het gaat om het aanbieden van afval', zegt Mak. 'De binding met de buurt neemt af. Vervolgens gaan ze verhuizen. Ook dat brengt vaak extra afval met zich mee. 'Ze laten oude meubelen en spullen die ze niet meer nodig hebben vaak op straat achter, als je hiertegen niet actief iets tegen doet.'

Tijdelijke bewoners

Daarna breekt er soms een fase van (gedeeltelijk) tijdelijke bewoning aan. Bijvoorbeeld omdat de sloop nog op zich laat wachten, of omdat het uitplaatsen van een deel van de vaste bewoners lang duurt. Vaak gaat het om bewoners die weinig binding met de buurt hebben en ook weer nonchalant omgaan met het aanbieden van afval.

Nieuwe bewoners

Ten slotte trekken er nieuwe bewoners in de nieuwgebouwde of gerenoveerde woningen. Daarbij doen zich diverse verschijnselen voor. In de eerste plaats kopen nieuwe bewoners vaak nieuwe spullen of laten bijvoorbeeld een keuken plaatsen. Dit gaat gepaard met extra afval, dat op straat terecht komt als er geen maatregelen getroffen zijn. In de tweede plaats is het vaak zo dat de openbare ruimte nog niet goed is ingericht en ook niet goed kan worden schoongemaakt, omdat de voorzieningen nog niet op orde zijn. Ook dat geeft extra vervuiling.

Er is dus vaak een lange overgangsfase, waarbij de reguliere inzameling en reiniging nog niet gestart zijn, omdat de openbare ruimte nog niet gereed is. Mak: 'De bomen moeten bijvoorbeeld het volgende voorjaar nog geplant worden en niet alle afvalbakken zijn geplaatst. De veegmachine gaat bijvoorbeeld niet rijden voordat de trottoirs helemaal af zijn. Terwijl er wel mensen wonen, soms al driekwart jaar. Tijdens de bouw is de aannemer verantwoordelijk, maar er is een grijs gebied tussen die fase en de start van het reguliere beheer.'

In principe zijn al de genoemde problemen van tijdelijke aard, zegt Mak. 'Maar vanwege de stagnerende bouwprojecten slepen ze soms jaren voort, vooral de tijdelijke bewoning door studenten.' Bewoners (studenten) die in tijdelijke wisselwoningen zitten, klagen vaak nauwelijks over vervuiling. Nieuwe vaste bewoners in nieuwbouwwijken klagen wel, aldus Mak.

Voorzieningen en maatregelen

Extra grofvuilvoorziening bij verhuizingen

Wanneer veel vaste of tijdelijke bewoners tegelijk vertrekken, regelt de woningbouwcorporatie soms dat er een afgezet stuk stoep of een container voor grofvuil komt. Dat gebeurt soms ook wanneer veel nieuwe bewoners binnen korte tijd nieuwe huizen betrekken, voor bijvoorbeeld bouwafval of verpakkingen van meubels. Mak: 'Dit zijn goede oplossingen voor een paar maanden, maar wanneer zo'n situatie langer duurt, is dat niet vol te houden. In het verleden maakten we hierover wel afspraken met de woningbouwcorporatie, die deze bewoners nadrukkelijk aansprak op het ordentelijk laten afvoeren van afval. Als het dan toch fout ging, haalden wij het afval op en vroegen we de corporatie om een bijdrage in de kosten. Hiervoor gelden echter geen standaard bepalingen. Het hangt af van de alertheid van de gemeente en bereidheid van woningbouw om maatregelen te treffen. De gemeente, een woningcorporatie of ontwikkelaar spreken dan samen de maatregelen af en die kunnen variëren. Denk naast extra afvoermogelijkheden voor afval bijvoorbeeld aan extra informatie voor bewoners.'

Nieuwe bewoners, van nieuwbouw- of gerenoveerde woningen, krijgen een welkomstpakket, waarin ook informatie zit over de regels rond afvalinzameling. Zij zijn vaak makkelijker te bewegen om zich aan de regels te houden.

Plaatsing ondergrondse containers, voorlichting en handhaving

In één buurt was sprake van veel vervuiling door tijdelijke bewoning. De gemeente trof hier een aantal maatregelen. 'We zagen dat er iedere dag vuilniszakken werden geplaatst, dus

ook buiten de reguliere ophaaldag. We hebben toen versneld ondergrondse containers geplaatst, zodat de tijdelijke bewoners iedere dag hun vuilniszak in de container kwijt kunnen. Dat hielp een beetje, maar we houden last van bijplaatsing. De bewoners hebben volgens mij soms gewoon geen zin om naar de container te lopen, en zetten hun vuilniszak dan alsnog aan de weg.' Vervolgens zette de gemeente buurtvoorlichters in en extra handhaving. Ook dat hielp iets, maar de niet-betrokkenheid van bewoners bleef erg groot. *Participatie* Verder zijn er projecten waar studenten tegen huurkorting maatschappelijke taken verrichten. In Amsterdam organiseert bijvoorbeeld Stichting VoorUit dit, in overleg met woningcorporaties. Dit is een participatieproject waarbij jaarlijks meer dan zeventig studenten in ruil voor huurkorting tien uur per week maatschappelijk werk doen in de wijk waar ze wonen. Dat kan bijvoorbeeld het geven van taallessen zijn of het organiseren van buurtactiviteiten, maar ook het schoonhouden en daarop mensen aanspreken. Mak: 'Als je daar ook nog een actieve huismeester aan koppelt dan versterkt dit de samenwerking.'

Clausule in het tijdelijke huurcontract of tegenprestatie

In woningen die tijdelijk bewoond worden, hebben huurders een speciaal contract. Het is mogelijk om daarin bepalingen op te nemen over het aanbieden en afvoeren van afval. Uitvoering daarvan is niet zo eenvoudig, maar het is wel een soort waarschuwing, aldus Mak. 'Bij de grootste vervuilers kun je eventueel het huurcontract beëindigen. Uiteraard vraagt dit samenwerking met partners in de wijk, zoals woningcorporaties of andere verhuurders.'

Er zijn, kortom, zowel voor de tijdelijke bewoning als de gebieden met veel mutaties goede oplossingen, concludeert Mak. Zoals tijdelijke voorzieningen, voorlichting, participatie en handhaving. 'Bij (tijdelijke) voorzieningen kun je naast bovengrondse containers, ook denken aan het proberen terug te dringen van verloedering door wat extra schoon te maken. Over deze voorzieningen en maatregelen kun je bewoners vervolgens ook weer voorlichten.'

4. Den Haag: problemen achter de voordeur

Interview met Fatma Kaya, Milieubeheerder bij de gemeente Den Haag

In de Haagse wijken Moerwijk en Morgenstond is een groot verloop én zijn veel problemen achter de voordeur. Daardoor bekommeren bewoners zich minder om de openbare ruimte. De gemeente Den Haag ziet dat pilots werken, maar erkent dat het afvalprobleem in de wisselwijken lastig structureel op te lossen is.

Moerwijk en Morgenstond zijn echte wisselwijken. Er is veel verloop, doordat woningcorporaties mensen er vaak tijdelijk huisvesten. Ze wonen er dan drie tot zes maanden, om vervolgens weer naar elders te vertrekken. Daar komt bij dat de wijken veel problemen achter de voordeur kennen. Fatma Kaya, Milieubeheerder bij de gemeente Den Haag, vertelt: 'Huiselijk geweld, gezondheidsproblemen, schulden, verslavingen. Dat heeft tot gevolg dat mensen zich minder bekommeren om de openbare ruimte, ze hebben genoeg aan hun eigen problemen.'

Volle portieken

Door de vele tijdelijke bewoners en diverse privékwartiers is er weinig binding met de wijk. Met grote consequenties voor het afval op straat. Kaya: 'Gemeentelijke handhavers constateerden relatief veel afval in de openbare ruimte, zoals bij een horecazaak waarvan klanten het afval op straat gooien. Omdat een ondernemer toch verantwoordelijk is voor het zwerfafval in een straal van 25 meter vanaf de voordeur van zijn zaak, hebben we met hem goede afspraken gemaakt. Zo spreekt hij zijn klanten nu aan op hun gedrag.' Wat ook speelde in de wijk waren portieken die vol afval stonden. Kaya: 'Denk aan kasten, fietsen en vuilniszakken. Zelfs zodanig dat de trappen soms niet of nauwelijks toegankelijk waren. Een heel onveilige situatie dus. In het kader van de Landelijke Opschoondag hebben we eenmalig, en in samenwerking met de woningcorporaties, deze portieken en de omliggende straten goed opgeruimd.'

Informereren en ondersteunen

In feite was die Opschoondag de nulmeting voor een pilot die volgde. Kaya: 'De wijk was na die dag schoon en netjes en dat wilden we graag zo houden. Het was dus zaak om terugval te voorkomen, vooral wat de bijplaatsingen rond de ORAC's (ondergrondse restafvalcontainers) betrof. Daarom hebben we een pilot opgezet, met als doel het gedrag van de bewoners te veranderen. Het zijn weliswaar wisselwijken, dus de kans is aanwezig dat de bewoners na enige tijd naar een andere wijk vertrekken. Maar dan nóg heeft zo'n pilot zin, we willen immers dat de bewoner ook in zijn volgende wijk goed gedrag vertoont.'

De pilot duurde in totaal acht weken en bestond uit het ondersteunen en informeren van de bewoners. Kaya: 'Om de bewoners te ondersteunen hebben we de door ons aangestuurde afvalinzamelaar Haagse Milieu Services (HMS) grote containers laten neerzetten in de wijk. Gedurende acht weken konden de inwoners daar om de week hun grofvuil heen brengen. Bij die containers hebben we twee informanten neergezet die contact legden met de mensen die hun afval naar de container kwamen brengen. Ze legden aan de bewoners uit

dat ze grofvuil vanaf dat moment naar een afvalbrengrstation moesten brengen, of dat ze via het telefoonnummer 14070 een afspraak konden maken om het op te laten halen.'

Capaciteitsprobleem

Deze benadering heeft zijn vruchten afgeworpen. Kaya: 'Enerzijds zien we dat het aantal afspraken om grofvuil op te halen is gestegen. Grofvuil wordt minder vaak illegaal en vaker legaal geplaatst. Anderzijds zien we dat het aantal meldingen van zwerfafval is gedaald.' Toch erkent Kaya dat het probleem daarmee niet structureel is opgelost, mede vanwege het verloop in de wijk. Wel is de gemeente continu op zoek naar de juiste methode om bijplaatsingen tegen te gaan. Kaya: 'In allerlei wijken van Den Haag deden en doen we pilots. De resultaten evalueren we vervolgens, en we kijken wat wel en niet effectief is in een bepaalde wijk. Dit kan dan weer leiden tot vervolgacties. Uiteindelijk hopen we zo het probleem te minimaliseren.'

5. Enschede: kennisoverdracht én gedragsbeïnvloeding

Interview met Manon van Dorst, beleidsadviseur fysieke leefomgeving gemeente Enschede

De wijk Transburg in Enschede heeft een (zwerf)afvalprobleem. Dat betreft afval van winkelend publiek uit het centrum van de stad, maar zeker ook afval van inwoners van de wijk zelf. De gemeente Enschede zet breed in op kennisoverdracht en gedragsbeïnvloeding.

De situatie: starters, winkelpubliek en probleemhuishoudens

De wijk Transburg in Enschede bestaat uit zo'n 400 huishoudens, die voornamelijk wonen in duplexwoningen uit de decennia na de Tweede Wereldoorlog. Daaronder bevinden zich veel starters, die na hun studententijd beginnen met samenwonen. Maar ook zijn er veel huishoudens met problemen – financiële moeilijkheden of drugsverslaving; zij wonen zelfstandig, of soms begeleid. In Transburg wonen maar weinig mensen voor een langere periode: de starters vertrekken na verloop van tijd weer en ook onder de probleemhuishoudens is er een groot verloop. In deze wisselwijk aan de rand van het Enschedese centrum bevinden zich rond de twintig uiteenlopende culturen.

Zwerfafval en bijplaatsing

Beleidsadviseur fysieke leefomgeving van de gemeente Enschede, Manon van Dorst, legt uit welke problemen er in Transburg zijn met zwerfafval: 'De wijk kenmerkt zich door kleine steegjes en nisjes. Er zijn ook heel wat kleine galerijen. Op die plaatsen is veel zwerfafval te vinden, zoals vuilniszakken, flesjes, maar ook drugsafval. Mensen uit de wijk hebben soms al moeite om hun eigen huis en tuin schoon te houden, laat staan dat ze oog hebben voor de buitenruimte.'

Een ander afvalprobleem is de bijplaatsing bij de ondergrondse containers. 'Bewoners zetten veel afval er gewoon naast. Een laatste probleem vormt het winkelende publiek dat zwerfafval veroorzaakt. Je moet weten dat Transburg aan een doorlopende weg ligt, waar het nog nét gratis parkeren is. Het trekt daardoor publiek aan dat in het centrum gaat winkelen.'

Klachten en beleving

Wordt zwerfafval in Transburg als probleem ervaren? 'Zeker,' beweert Van Dorst, 'Met name door enkele bewoners die er al langere tijd wonen. Zij hebben binding met de wijk en ergeren zich eraan. Maar ook de wijkraad ervaart zwerfafval als probleem. Het staat er in de top drie van ergernissen in de wijk. Overigens geldt dat voor heel Enschede: zwerfafval scoort hoog in de rijtjes met ergernissen, en vooral de bijplaatsing bij containers wordt in Transburg als een probleem gezien. Dat merken we aan de klachten, die we ontvangen en bijhouden via ons klantcontactcentrum en via afvalinzamelaar Twente Milieu.'

De klachten vormen – samen met andere feitelijke gegevens zoals storingsmeldingen van ondergrondse containers en de ledigingsfrequentie – een deel van de manier waarop de

gemeente Enschede 'meet' hoe schoon een wijk is. Het andere deel is beleving. Wijkbeheerders en handhavers lopen door de wijk, observeren hoe schoon het is en gaan in gesprek met bewoners over hoe zij het ervaren.

Oorzaken en maatregelen

Om het probleem in Transburg goed te kunnen oplossen, moest de gemeente eerst de vermoedelijke oorzaken helder in kaart brengen. Van Dorst: 'Volgens ons speelde kennisachterstand een grote rol. Een heel groot deel van de bewoners bleek ofwel geen milieupas te hebben – waarmee ze hun afval kwijt kunnen in de ondergrondse container – ofwel geen idee te hebben hoe die milieupas werkt. Naast kennis is gedrag een issue. Er werd te gemakkelijk gedacht dat afval dat náást in plaats van ín een container werd geplaatst, ook wel zou worden opgehaald door de gemeente. Een soort gemakzucht eigenlijk.'

Kennisachterstand wegwerken

Om de kennisachterstand weg te werken en het gedrag van bewoners te beïnvloeden werd door de gemeente groots uitgedapt tijdens de Landelijke Opschoondag in Transburg, op 28 maart 2015. Van Dorst: 'Het promotieteam van *de Opvallers* werd ingezet in de wijk. Zij deelden speciale glastassen uit aan de bewoners, waarmee het eenvoudiger is het afval te scheiden. In de glastas zat een afvalkaart met pictogrammen. Heel beeldend dus, om de veelal allochtone bewoners uit de wijk goed te kunnen bedienen. Op de afvalkaart staat onder andere uitgelegd hoe je afval scheidt en bij wie je terecht kunt voor vragen.

Aanpassen sociale norm

Ook is sterk ingezet op het beïnvloeden van de sociale norm. Na een persoonlijk gesprek met inwoners aan de voordeur werd een sticker 'Ik ga voor een schone buurt' overhandigd. Zo'n 70 procent van de mensen plakte deze sticker op de eigen voordeur. De reacties waren ook positief: 'Wat een verrassing?', 'Krijg ik dit zomaar gratis?', 'Leuk dat er actie wordt ondernomen!' En bij de ondergrondse afvalcontainers zijn borden geplaatst met de tekst 'Vrijwel alle mensen uit deze buurt zetten geen afval naast de container.' Om zo bijplaatsing te ontmoedigen.

Heeft deze aanpak al effect gehad? Volgens Van Dorst deels wel en deels niet. 'Sowieso is het nog te vroeg om deze vraag echt goed te kunnen beantwoorden. Wat we wel zien, en dat is positief, is dat de bewoners die al langer in de wijk wonen nog meer dan voorheen hun verantwoordelijkheid nemen. Ze tonen echt eigenaarschap van de wijk. En de wijkraad heeft het probleem nu ook hoog op de agenda gezet.'

Toch bestaat het probleem nog steeds. Dat heeft er volgens Van Dorst zeker ook mee te maken dat ze nog lang niet alle inwoners van de wijk bereikt hebben. Want weliswaar heeft 70 procent van de mensen zo'n sticker geaccepteerd, tegelijkertijd geldt dat de helft van de mensen niet thuis bleek te zijn. 'We zijn ons nu aan het beraden hoe we ook die mensen kunnen bereiken en beïnvloeden.'

Een conclusie die wel getrokken kan worden is dat de wijk verkeerd is opgebouwd, zegt van Dorst. Er zijn veel nisjes en steegjes waardoor de anonimiteit erg hoog is. Daarnaast bestaat de wijk voornamelijk uit sociale woningbouw. Een gemixte wijk zou al beter zijn om de sociale norm te verbeteren. 'Verder zijn we bezig met schriklichten bij de afvalcontainers. Deze werken via bewegingssensoren en zetten iemand die 's nachts afval bijplaatst in het volle licht. Aan dat soort extra maatregelen in de openbare ruimte moet je denken om het gedrag verder te beïnvloeden. Ten slotte is het van belang dat ook welzijnsorganisaties serieus worden betrokken. Want zij komen achter de voordeur en kunnen beter het gesprek met bewoners aangaan.'

6. Groningen: studentenstad

Interview met Cees Valk, teamleider Oude Wijken gemeente Groningen

In Groningen wonen circa 35.000 studenten, vooral in en rond het centrum. Doordat zij er vaak maar kort blijven wonen, is het relatief lastig ze te betrekken bij de omgeving. Deze wijken scoren lager dan de rest van de stad als het gaat om schoon. Om het bewustzijn onder de studenten te vergroten, organiseert de gemeente onder meer zwerfvuilacties tijdens de introductieweek van de universiteit.

35.000 studenten op 200.000 inwoners

Groningen is de jongste stad van Nederland en een studentenstad bij uitstek. Bijna een derde van de inwoners van de gemeente Groningen is tussen de 18 en 29 jaar. In totaal zijn er ongeveer 55.000 studenten, van wie er 35.000 in de gemeente wonen, op zo'n 200.000 inwoners in totaal. Het aantal eenpersoonshuishoudens en bewoners tussen de 20 en 24 jaar is ongeëvenaard in de rest van Nederland. Veel jongeren komen als studenten in de stad wonen. Veel van hen vertrekken ook weer uit de stad na hun studie. Dit betekent dat er voortdurend grote verhuisbewegingen plaatsvinden. De groep studerende jongeren bestaat vooral uit alleenwonenden, al kan dat natuurlijk wel met meer mensen op één adres, bijvoorbeeld in studentenwoningen.

De wisselwijken: centrum en naastgelegen oude wijken

De studenten en daarmee de eenpersoonshuishoudens concentreren zich vooral in oude wijken in en rondom het centrum van de stad. Naast het directe centrum zijn vooral de Schildersbuurt, de Oranjewijk en de Korrewegwijk in trek, de zogeheten Oude Wijken, relatief vaak in oudere woningen die aan het begin van de 20^e eeuw of net na de oorlog zijn gebouwd.

Cees Valk, teamleider Oude Wijken bij de gemeente Groningen vertelt: 'In de wijken rond het centrum zaten vroeger veel junks. Die junks zijn er niet zo veel meer, en er is veel nieuw gebouwd en opgeknapt. De samenstelling is hier heel gemengd. Er wonen ook mensen die er wel langdurig blijven en daarnaast netjes zijn. Toch blijft het hier lastig mensen te betrekken bij de wijk. Dat kunnen we niet allemaal op de studenten afschuiven. Er zijn ook andere buurtbewoners die zich weinig betrokken voelen bij de wijk.'

Uit gegevens uit het verleden blijkt dat 29 procent van de totale bevolking in deze wijken binnen één jaar verhuist, aldus Valk. 'Dus je kunt zeggen dat je binnen drie jaar een compleet nieuwe bevolking hebt. Natuurlijk zijn er ook blijvers, die al jaren in de buurt wonen. Dit zijn wel cijfers zijn van een aantal jaren geleden, maar voor mijn gevoel is hier niet zoveel in veranderd.'

Bijplaatsing en zwerfafval

Deze wisselwijken scoren naar verhouding lager dan de rest van de stad als het gaat om schoon: een 6,5 ten opzichte van een 7 voor de andere wijken. Er is relatief veel

bijplaatsing bij de ondergrondse containers. 'En als er 1 of 2 vuilniszakken naast staan heb je al last van meeuwen en katten die de zakken kapotscheuren', aldus Cees Valk. 'De maximale loopafstand is in orde, die is 75 meter. We hebben nog geen betaalsysteem met pasjes, bewoners kunnen zoveel zakken in de container gooien als ze willen, dus dat zou geen belemmering mogen zijn.'

Ook in Groningen wordt bezuinigd op de zwerfafvalaanpak. 'Van basisniveau (B) mogen we van de gemeenteraad nu naar sober (C)', zegt Valk. 'Ik vraag me vaak af of onze bestuurders wel weten hoe dat eruitziet. Je moet toch handjes hebben om het schoon te krijgen. Daarnaast kan het laten ophalen van grofvuil door de gemeente alleen nog tegen betaling, en dat loopt snel op tot 50 euro per keer. Bewoners kunnen het vier keer per jaar gratis naar de milieustraat brengen, maar ze hebben lang niet allemaal een auto, laat staan een trekhaak. Vooral studenten niet. Gevolg is dat je bijplaatsing krijgt.'

De gemeente denkt er daarnaast over om DIFTAR in te voeren, waarbij bewoners een bedrag per vuilniszak moeten betalen. 'Als je weinig geld hebt, kan ik me voorstellen dat dit een drempel is om je vuilnis netjes weg te gooien', aldus Valk. Daarnaast wordt oud papier in de wisselwijken nog door inzamelaars verzameld. Ook hierdoor ontstaat zwerfvuil, omdat bewoners het papier aan de weg leggen en het soms wegwaait.

Tevredenheid en metingen: relatief weinig meldingen

In Oude Wijken komen de meldingen niet zozeer van de bewoners zelf, maar wel van voorbijgangers uit andere wijken. Het gaat om meldingen over bijplaatsing bij en zwerfvuil om ondergrondse containers, stringen aan de containers, grofvuildumping op straat, weesfietsen, achtergelaten winkelwagentjes, glas op de weg en verstopte straatkolken. 'Alle meldingen die binnenkomen worden per straat gefilterd via een systeem in deze wijken zijn de minste meldingen per 1000 inwoners', zegt Cees Valk. 'Ik zeg weleens: studenten klagen meestal niet. Maar je wilt het toch schoonhouden; meldingen zijn niet het uitgangspunt wat mij betreft. Vuil trekt ook vuil aan. Bovendien kun je uit het relatief lage aantal meldingen ook concluderen dat de betrokkenheid in deze wijken minder is dan in de andere wijken.'

De gemeente Groningen schouwt vier keer per jaar in alle wijken. Daarnaast doet adviesbureau Oranjewoud een onafhankelijke schouw. En er is een burgerschouw. Uit de burgerschouw in 2014 bleek dat ruim 90 procent van de stad voldoet aan de norm 'schoon' en 'heel', een kleine 70 procent van de bewoners is tevreden over het schoonhouden van de openbare ruimte. De Oude Wijken komen aardig overeen met de rest van de stad.

Maatregelen en initiatieven

Milieustewards

Deels gefinancierd door de zwerfafvalvergoeding stelde de gemeente een aantal jaar geleden twee milieustewards aan, afkomstig uit de afdeling reiniging. Zij zetten zich fulltime in om

de vernieuwingswijken, waaronder ook deze wisselwijken, samen met burgers schoon te houden. Het was oorspronkelijk bedoeld als een kortdurend project, maar is wegens succes voortgezet. De milieustewards geven communicatielessen op school en houden schoonmaakacties met 55 teams van bewoners, op onder meer snoeproutes.

Als onderdeel van hun bredere takenpakket betrekken de milieustewards ook nieuwe studenten bij hun toekomstige woonomgeving. In de Keiweek, de introductieweek van de universiteit, geven ze bijvoorbeeld voorlichting over de ondergrondse containers: hoe dat werkt, en dat je een pasje per woning krijgt. Tijdens de ontgroeningen doen daarnaast zo'n 300 studenten mee met zwerfvuilroutes. De studentenverenigingen krijgen een plattegrond mee en maken schoon langs een bepaalde route. Elke groep krijgt een eigen gebied, grijpers en hesjes. De boodschap is: houd het netjes.

Burgerparticipatie

In de Oude Wijken probeert de gemeente ook op andere manieren om bewoners te betrekken. Valk: 'De bewonersorganisaties zijn welwillend, maar eerlijk gezegd participeren studenten niet of nauwelijks. Zo kunnen mensen boomspiegels beheren. Dat wordt met veel tamtam ingeluid, maar soms is het na twee jaar weer een wildernis, waar vuil in blijft hangen. Dat geldt ook voor geveltuintjes en adoptieprullenbakken. Het zijn mooie initiatieven voor de sociale cohesie. Maar als er zwerfvuil ligt, komen daarover toch klachten bij de gemeente binnen, terwijl bewoners het moeten beheren. Daarom blijft het toch belangrijk dat de burgers het bijhouden.'

Meer handhaving nodig

Volgens Cees Valk is er ook goede, zichtbare handhaving nodig om het schoner te krijgen in de wisselwijken. Daarnaast vindt hij het belangrijk dat de mechanische werking van de ondergrondse containers goed is, zonder storingen.

Wat Valk betreft is de problematiek beheersbaar. 'We proberen deze zo efficiënt mogelijk aan te pakken. We kijken nu met Integrale Taak opdracht (ITO) hoeveel uur je nodig hebt om een bepaald oppervlak schoon te houden. In de ITO staan met beelden, kwaliteiten en toelichtende tekst de werkzaamheden omschreven die uitgevoerd moeten worden. Toch blijft het lastig om verschillende wijken te vergelijken, want elk gebied heeft weer specifieke eigenschappen en inrichting. Staan er bijvoorbeeld veel fietsen, dan kost het meer tijd. Datzelfde geldt voor oude bestrating, de ruimte die je heb om het bijvoorbeeld machinaal schoon te maken en een hoge parkeerdruk.'

7. Leeuwarden: hoog armoedepercentage

Interview met Hilde van der Iest, adviseur en projectleider bij de Gemeente Leeuwarden

De wijk Heechterp-Schieringen in Leeuwarden kent relatief veel armoede en een hoge doorstroom. Men ergert zich er bovengemiddeld aan zwerfafval en bijplaatsing. Daarnaast rijdt inzamelaar Omrin vaak extra uit om op te ruimen. Met verschillende eenmalige en structurele maatregelen verbetert de gemeente de situatie in de wijk, waarbij een grote rol is weggelegd voor de bewoners zelf.

De wisselwijk: 20 tot 30 procent doorstroming per jaar

Heechterp-Schieringen in het oosten van Leeuwarden bestaat uit twee buurten: Heechterp is gebouwd tussen 1958 en 1963, in Schieringen dateren de woningen van tussen 1950 en 1958. Heechterp-Schieringen was lange tijd een achterstandswijk, met bovengemiddelde criminaliteit, drugsoverlast en sociale en maatschappelijke problemen. Er staan veel sociale huurwoningen, waaronder portiek- en galerijflats. Heechterp-Schieringen is een wisselwijk. De doorstroming van bewoners is er hoog: jaarlijks 25 tot 30 procent. In Schieringen, waar wat meer laagbouw en koopwoningen staan, is het gemiddeld 20 procent.

Sociale huurwoningen met korte wachtlijst

Anders dan in veel andere grote steden zijn de wachtlijsten voor de sociale huurwoningen in Leeuwarden relatief kort. Met een wachttijd van ruim een halfjaar kunnen inschrijvers er al een woning krijgen. 'Dat zorgt ervoor dat er veel jongeren en studenten in Heechterp-Schieringen wonen', aldus Hilde van der Iest, adviseur en projectleider bij de Gemeente Leeuwarden. 'Maar bijvoorbeeld ook mensen die snel een woning nodig hebben vanwege een scheiding of omdat ze als asielzoeker een status hebben gekregen. Net als de studenten zijn dat bewoners die vaak relatief snel weer verhuizen.'

De gemeente registreert niet of de bewoners student zijn, maar wel de leeftijd en het inkomen. Met 28,8 procent was Heechterp-Schieringen in 2012 het postcodegebied met het hoogste armoedepercentage van Nederland (CBS, PC 8924). Van der Iest: 'Studenten hebben over het algemeen een laag inkomen. Daarnaast wonen er veel mensen met een uitkering. De combinatie van de korte wachttijd en lage prijs van de woningen maakt de wijk populair bij deze groep woningzoekenden.'

Al sinds 1990 wordt er extra aandacht besteed aan Heechterp-Schieringen. Er zijn flats gesloopt en laagbouw en koopwoningen gebouwd. 'Toch zal de wijk grotendeels blijven zoals hij is', zegt Van der Iest. 'Want ook de goedkopere sociale huurwoningen vormen een waardevolle woningvoorraad, die nodig blijft in de stad.'

Tevredenheid en metingen

Het streefniveau voor de beeldkwaliteit in Leeuwarden is basisniveau (B) en dat wordt gehaald in Heechterp-Schieringen. Toch bleek uit de wijkenquête in 2013 dat 53 procent van de bewoners van Heechterp en 43 procent van die in Schieringen zich ergert aan rondslingerend zwerfafval. Ter vergelijking: het gemiddelde in Leeuwarden was 30 procent. De ergernis over het dumpen grofvuil is in Heechterp van 27 procent en in Schieringen 15

procent. En ondanks de daling van het aantal afvalmeldingen, is dit met 312 (2014) nog steeds hoger dan op basis van het inwoneraantal verwacht zou mogen worden. Daarnaast rijdt Omrin vaak uit om grofvuil op te halen, soms meerdere keren per week, waar dat in de rest van Leeuwarden twee keer per maand is.

Van der Iest: 'Als je bewoners van Heechterp-Schieringen vraagt naar de oorzaken van de bijplaatsingen en het zwerfvuil, wijzen ze vaak naar anderen. Ook menen bewoners dat er afvaltoerisme is: dat bewoners uit andere wijken grofvuil dumpen in hun wijk. Hiervoor hebben we als gemeente geen bewijzen.' Uit de sociale index van Leeuwarden blijkt dat de binding van de bewoners met de wijk erg laag is, wat Van der Iest als oorzaak ziet. Ook kennen mensen de regels voor grofvuil niet altijd goed, denkt zij. Verder zijn er drie scholen in de wijk en dat zorgt voor snoeproutes. En de vele verhuizingen zorgen voor extra bijplaatsing van grofvuil.

Maatregelen

Grote schoonmaak

De ontevredenheid van de bewoners als het gaat om zwerfafval kun je proberen te veranderen met communicatie, geeft Van der Iest aan. In dat kader organiseert de gemeente Leeuwarden jaarlijks een grote schoonmaakactie, steeds in een andere wijk. De actie is niet alleen bedoeld om de wijk een opknopbeurt te geven, maar ook om bewoners te betrekken bij het schoonhouden van hun leefomgeving en bewust te maken van het effect van zwerfafval in hun wijk. Bovendien zien mensen dat er iets gebeurt, en dat draagt bij aan meer tevredenheid. Leeuwarden combineert deze schoonmaakacties met Himmelwike, waarin schoolkinderen het zwerfvuil in hun wijk opruimen.

In maart 2015 vond deze schoonmaakactie plaats in Heechterp-Schieringen, met het grootste aanvalsplan ooit, vooral gericht op de bijplaatsingen en de bovengemiddelde hoeveelheid zwerfvuil. Volgens tellingen van Omrin is er 11 ton grofafval en 600 kg zwerfafval opgehaald. Alle organisaties in de wijk werkten mee: de buurtbewoners, de woningcorporaties, Omrin, het BewonersBedrijf en de scholen. Onderdeel van de actieweek was de inzet van tientallen vrijwilligers, onder wie buurtbewoners, bij de ondergrondse containers. Zij spraken medebewoners aan, vroegen of die wisten hoe de milieupas werkt en gingen het gesprek aan over een schone buurt.

Scholen en BewonersBedrijf

Daarnaast wordt er ook structureel veel gedaan in Heechterp-Schieringen, zegt Van der Iest. Het Gomarus college en de scholengemeenschap Piter Jelles houden de snoeproutes schoon. Het BewonersBedrijf Heechterp-Schieringen (BBHS) is opgericht door bewoners in 2013, met als doel de buurt leefbaarder, mooier en leuker te maken én te zorgen voor meer werkgelegenheid. BBHS vormt de ogen en oren in de wijk en bestaat uit circa 50 vrijwilligers die veel oppakken, waaronder schoonmaken en schoonhouden. Bovendien groeit deze club vrijwilligers. De gemeente Leeuwarden ondersteunt dit initiatief. Samen met de Skrep – een organisatie die werk biedt aan dak- en thuislozen – zorgt het voor schone straten, waarbij Skrep ongeveer één keer per twee weken zwerfvuil opruimt in de wijk.

Huis aan huis

Omrin houdt het hele jaar door verschillende acties in Leeuwarden om bewoners bewust te maken van het gebruik van de containers. Zo bezorgt het in wijken met zogenaamde hotspots twee keer per jaar huis aan huis een brief waarin ze de werking van de container uitleggen. Ook kunnen mensen dan een nieuwe milieupas aanvragen als ze die zijn kwijtgeraakt. Daarnaast stuurt Omrin twee keer per jaar teams op pad van ingehuurde studenten die in een rode Omrin-jas huis aan huis aanbellen, omdat een gesprek beter werkt dan een brief. Ze leggen de bewoners persoonlijk uit hoe de containers werken. In Heechterp/Schieringen wordt deze *foot in the door*-actie twee keer per jaar gehouden. Verder plaatst Stadstoezicht als waarschuwing doorlopend stickers op bijgeplaatste huisvuilzakken met de tekst 'in onderzoek'.

Buurtconciërges

De woningbouwverenigingen in de wijk, Elkien en WoonFriesland, hebben een buurtconciërge aangesteld. Deze is aanwezig in de wijk, houdt een oogje in het zeil, is aanspreekpunt, deelt verhuispakketten uit, spreekt mensen aan en signaleert problemen. Van der Iest: 'Juist bij een verhuizing is er veel afval. De buurtconciërge krijgt van WoonFriesland en Elkien een lijst met nieuwe bewoners. Hij gaat bij iedere verhuizing langs om uit te leggen hoe ze hun afval kunnen storten, zowel bij de vertrekkers als de nieuwkomers. Dat helpt.'

Meetbare doelen

Uit de gesprekken met het BewonersBedrijf blijkt dat er verbetering is, maar dat er ook nog steeds veel punten van zorg zijn. Elk kwartaal zitten Omrin, de gemeente en het BewonersBedrijf om tafel om de ervaringen te delen en te zoeken naar de effectiviteit van oplossingen en naar mogelijke verbeteringen.

'Heechterp-Schieringen is en blijft een aandachtswijk, maar al met al houden we het zo redelijk onder controle', aldus Van der Iest. 'Uiteraard streven we ook naar verbetering.' De resultaten van de acties die in gang zijn gezet blijft de gemeente het komende jaar monitoren. Daarbij heeft ze een aantal meetbare doelen gesteld, zoals 50 procent minder bijzet bij containers, een daling van het aantal meldingen over bijzettingen/zwerfafval met 50 procent. En een afname van de extra ritten van Omrin met 50 procent. Ook wil de gemeente de ergernis terugbrengen met zo'n 10 procent.

8. Nijmegen: rommelige voortuinen bij studentenhuizen

Interview met Fred Alders, adviseur Openbare Ruimte gemeente Nijmegen

In het stadsdeel Nijmegen Oost pik je de vele particuliere studentenhuizen er gemakkelijk uit. In de voortuinen staan vaak vuilniszakken, stapels bierkratten en veel oude fietsen. Deze rommelige tuinen zijn andere buurtbewoners een doorn in het oog. Maar omdat het om private grond gaat, is het voor de gemeente lastig om er iets aan te doen.

De situatie: kamerbewoning in de 19e-eeuwse schil

Van de 170.000 inwoners van Nijmegen is ruim 15 procent student. De studenten in Nijmegen wonen in studentenflats verspreid door de stad, maar ook in 'gewone' huizen van particuliere eigenaren. Bij de studentenflats zijn de problemen met vervuiling en bijplaatsing relatief beperkt, omdat de stichting studentenhuisvesting hier zorgt voor afgesloten verzamelcontainers. De zwerfafvalproblemen spelen vooral in de straten en buurten met particuliere studentenhuizen. Het gaat om een beperkte toename van zwerfvuil, maar vooral om het onjuist aanbieden van huisvuil en rommelige voortuinen.

Deze particuliere studentenhuizen staan vooral in Nijmegen Oost, waaronder de wijken Bottendaal en Altrade. Het stadsdeel Nijmegen Oost noemt men ook wel de 19^e-eeuwse schil. De huizen hier horen tot het hogere middensegment van de woningmarkt. Het gaat om herenhuizen die gemakkelijk op te delen zijn in kamers. Mooie, gewilde huizen, met bijvoorbeeld trapjes naar de voordeur en gietijzeren hekjes om de voortuinen.

Echte wisselwijken wil Fred Alders de wijken in Nijmegen Oost niet noemen. Hij is adviseur Openbare Ruimte bij de gemeente Nijmegen en specialist als het gaat om afvalinzameling en reiniging. 'Het gaat om bepaalde gebieden in dit stadsdeel', zegt hij. 'Hier zijn de afgelopen jaren meer studenten komen wonen en bewoners weggetrokken. Dat heeft gevolgen voor de sociale cohesie. De andere bewoners voelen zich soms minder thuis of kijken argwanend naar de komst van de studenten.'

Voortuinen met vuilniszakken, bierkratten en fietsen

De studentenhuizen in Nijmegen Oost brengen meer vervuiling met zich mee. Nijmegen werkt met betaalzakken voor restafval, die 0,93 cent per stuk kosten. De gemeente deelt tijdens de introductieweek van de universiteit een informatieboekje uit aan de nieuwe studenten. Daarin staat ook informatie over de regeling rond inzameling van afval. 'Maar je merkt dat de studenten niet de discipline hebben om deze op de ophaaldag aan de straat te zetten', aldus Alders. 'Omdat ze meestal een kleine kamer hebben, zetten ze de zakken buiten in de voortuin, waar deze vervolgens vaak lang blijven staan.'

Naast de vuilniszakken staan er in de voortuinen vaak stapels bierkratten en veel (oude) fietsen. De studenten ruimen dit niet op en de eigenaren van de huizen voelen zich niet aangesproken. 'Bovendien zijn de voortuinen private grond', zegt Alders. 'Bewoners mogen daar in principe mee doen wat ze willen. Wie zijn wij om te zeggen wanneer een fiets een

wrak is en of je wel of geen stapel bierkratten mag plaatsen.' Pas bij extreme verloedering heeft de gemeente grond om in te grijpen, maar dat is bij de studentenhuizen doorgaans niet aan de orde.

Sommige studenten weten overigens een prima oplossing voor het aanbieden van grofvuil. Er is één moment in het jaar waarop er meubels aan de straat belanden, en dat is tijdens de Nijmeegse Vierdaagse. 'Studenten zetten dan oude bankstellen aan de wandelroute, om de binnenkomst van de wandelaars te kunnen zien, en laten die na afloop staan. Maar daar zijn we op voorbereid: we zetten extra reinigingscapaciteit in om dit op te ruimen.'

Lagere beeldkwaliteit en bedreiging van de leefbaarheid

De gemeente Nijmegen monitort maandelijks de beeldkwaliteit van de 42 wijken in Nijmegen. Enkele jaren geleden heeft de gemeente een aantal wijken onderzocht waarvan de beeldkwaliteit structureel achterbleef ten opzichte van andere wijken. Het betrof onder meer enkele wijken in Nijmegen Oost. De gemeente zocht naar verbanden met kenmerken van deze wijken. Het aandeel koopwoningen versus huurwoningen bleek niet van invloed, net zo min als het aandeel autochtone versus allochtone bewoners of het aantal jongeren tussen de 12 en 18 in de wijk. Wel bleek dat het gemiddelde inkomen lager was in de wijken waarin de mate en snelheid van vervuiling hoger was. Dit speelde zowel in de sociaal zwakkere wijken, als ook in de wijken in Nijmegen Oost waar veel studenten wonen. Voor de sociaal zwakkere wijken is dit verklaarbaar. De bewoners zijn hier meer bezig met hun kansen op de arbeidsmarkt, inkomen en huisvesting. De bewoners zijn daardoor minder betrokken bij de openbare ruimte. Deze verminderde betrokkenheid geldt veelal ook voor de studenten.

De tevredenheid in Nijmegen Oost is niet lager dan in andere wijken. Maar de gemeente krijgt wel klachten van omwonenden van de studentenhuizen, die vinden dat de buurt achteruitgaat. Daarnaast is het steevast een gespreksonderwerp bij de wijkraad en de bewonersoverleggen van de betreffende wijken. In de *Stads- en wijkmonitor 2014* werd geconstateerd dat de unieke uitstraling van het centrum en de 19^e-eeuwse schil wordt aangetast door de rommelige voortuinen. De wijkraden in Nijmegen Oost waarschuwen voor meerdere wijken in de 19^e-eeuwse schil voor een disbalans door een doorgaande verkamering van panden. Zij zien dit als een serieuze bedreiging van de leefbaarheid. Ook komt het onderwerp elk jaar wel een keer op de politieke agenda van de gemeente.

Maatregelen en initiatieven

Juridisch lastig

Vanuit de politiek is gekeken of er iets gedaan kan worden met een APV, maar dat blijkt juridisch niet haalbaar. Toch zoekt de gemeente wel naar oplossingen. Zo organiseerde ze in 2011 en 2012 het pilotproject 'Pimp je voortuin', gericht op kamerbewoners in of nabij het historische centrum en de eigenaren van de panden. Met deze campagne wilde de gemeente de kennis verbeteren en de kamerbewoners op een ludieke wijze stimuleren hun voortuin op te ruimen. Er was een wedstrijd aan verbonden voor de origineelste, handigste,

vernieuwendste en initiatiefrijkste ideeën. Ook konden foto's ingestuurd worden van de situatie vóór en ná.

Aalders geeft aan dat dit project minder succesvol was dan gehoopt. 'Studenten konden bijvoorbeeld wel een schuurtje of container voor de vuilniszakken plaatsen, maar uiteindelijk moeten ze toch op het juiste moment aan de straat worden gezet en dat verbeterde niet. Ik denk dat dit komt doordat de bewoners van studentenhuizen en de eigenaren van de panden niet de noodzaak voelen om hun voortuin op te ruimen, omdat ze er zelf geen last van hebben.'

Naast de gemeente zijn er natuurlijk andere organisaties in de wijk die iets zouden kunnen doen aan de rommelige voortuinen. Zo zijn er actieve bewoners(organisaties) die de studenten zelf opzoeken en aanspreken of een straatfeest organiseren om de saamhorigheid te vergroten. 'Sommige bewoners doen zoiets wellicht eerder dan wat oudere bewoners', zegt Aalders. 'Je ziet ook dat niet iedereen dit durft. Het hangt af van de energie die bewoners erin willen steken en dat verschilt per straat. Maar als ze iets willen organiseren, dan kunnen ze bij ons aankloppen voor ondersteuning. Er zijn bijvoorbeeld bewoners die hebben gevraagd om ondergrondse containers. We treffen nu voorbereidingen om die te plaatsen. Maar de vraag is of het probleem daarmee opgelost is, omdat we hiermee geen garantie kunnen geven dat de studenten de vuilniszakken wel netjes weggooien.'

Gerichte campagne en gedragsbeïnvloeding

De gemeente gaat de komende jaren een campagne uitrollen voor de hele gemeente inzake gedragsveranderingen voor het schoon houden van de stad. Hierbij wordt ook gekeken of de wijze van communiceren beter kan worden afgestemd op de demografische profielen. De campagne krijgt als slogan 'Schoon, heel gewoon.' Daarnaast ziet Fred Aalders mogelijke oplossingen in de richting van gedragsbeïnvloeding. 'Al denk ik dat de studenten een lastige doelgroep blijven. Een concreet idee hiervoor hebben we dan ook nog niet. We staan zeker open voor ideeën van anderen of van Gemeente Schoon.'

9. Rotterdam: nieuwkomers in Bloemhof

Interview met John van Doorn, teamleider Reiniging Stadsbeheer, Rotterdam

In de Rotterdamse buurt Bloemhof is een groot verloop. Daarnaast blijken er in sommige woningen meer mensen te wonen dan er geregistreerd staan, met als belangrijke aandachtsgroep nieuwkomers uit midden- en Oost-Europa. De lage betrokkenheid van veel bewoners zorgt voor bijplaatsing en zwerfvuil. Met een combinatie van harde en zachte maatregelen pakt Rotterdam deze problemen succesvol aan.

Multiculturele wijk met relatief veel lage inkomens

Bloemhof is een vooroorlogse wijk in het Rotterdamse stadsdeel Feijenoord met ongeveer 14.000 inwoners en 6.544 huishoudens. Bloemhof heeft de naam een probleemwijk te zijn en er wonen relatief veel mensen met een laag opleidingsniveau en laag inkomen (70%). Het is multiculturele wijk met meer dan 150 verschillende nationaliteiten. Naast veel sociale woningbouw (55%), is een groot deel particulier woningbezit (22% van eigenaar-bewoners en 23% van eigenaar-verhuurders). Het noordelijk deel bevat vooral portiekwoningen; daar is de verhuisgraad zeer hoog. In het zuidelijk deel, met vooral laagbouw, blijven de bewoners langer wonen.

Gemiddeld een op de vijf bewoners in Bloemhof spreekt de Nederlandse taal niet of nauwelijks. Hierbij vormen nieuwkomers uit midden- en Oost-Europa een bijzondere aandachtsgroep. Ze wonen vaak in woningen die particulier bezit zijn van huisjesmelkers, aan de randen van de wijk, en ze kennen de Nederlandse wet- en regelgeving niet of nauwelijks.

Meer huisvuil dan bewoners

In een pilot in 2014 monitorde de gemeente de hoeveelheid huisvuil in de ondergrondse containers in Bloemhof. 'Hierbij zagen we dat er bij de containers meer bijplaatsingen waren. Bewoners gooiden meer huisvuil weg dan waarop we rekenden, waardoor de inzamelaar de containers vaker moest legen. We zijn gaan onderzoeken wat de reden was', zegt John van Doorn, teamleider Reiniging bij Stadsbeheer. 'Het bleek dat veel Oost-Europese nieuwkomers met meer mensen in huis woonden dan geregistreerd bij de gemeente. Bij dergelijke huishoudens gingen we bijvoorbeeld uit van drie zakken per week, maar dat was vaak het dubbele. Die overcapaciteit is er al zolang als ik er werk, dus zeker 12 jaar. Maar nu we meer moeten bezuinigen, ontstond het belang om uit te zoeken waar dat vandaan kwam.'

Aan de noordkant van Bloemhof, waar vooral hoogbouw is, staan ondergrondse containers voor huisvuil. Daarbij is veel bijplaatsing in de vorm van gedumpte huisvuilzakken. Dit komt deels doordat er meer wordt aangeboden dan waarop de gemeente rekent. 'Maar mensen zijn soms ook te lui en zetten hun zak ernaast. De volgende denkt dan dat de containervol

is en zet de zak er ook weer naast.' Bij de laagbouw aan de zuidkant hebben de bewoners klike's. Daar is minder bijplaatsing.

Onjuist aangeboden grofvuil

Een ander probleem vormt het onjuist aanbieden van grofvuil. 'Het duurt soms 1,5 week voordat je een afspraak voor het ophalen van grofvuil hebt. Daar wachten mensen niet altijd op; ze zetten het aan de straat wanneer het hen uitkomt. Vervolgens rijden er busjes langs die er iets van hun gading uitzoeken en de rest nog rommeliger achterlaten. Het werd zo'n troep dat het soms lastig te controleren was of voor bepaald grofvuil nu wel of geen afspraak was gemaakt.'

Daarnaast zwerft er bij de Putsebocht en Strevelsweg, aan de noordkant van de buurt, veel vuil op straat en ligt er vaak troep naast de containers. De gemeente veegt drie keer per week. Dagelijks ruimt een ploeg het zwerfvuil van de middenberm en de stoepen op de Strevelsweg. In vergelijking met andere buurten is dat een flinke inzet.

Beleving en metingen

In enquêtes vraagt de gemeente Rotterdam bewoners naar hun mening, tevredenheid en waardering (subjectief). Subjectief gezien scoort Bloemhof wat betreft de leefomgeving ver onder het gemiddelde van Rotterdam. Maar wanneer de gemeente naar de feiten kijkt, scoort de buurt rond het gemiddelde. Als het gaat om overlast, meedoen en capaciteiten van de bewoners scoort de buurt zowel objectief als subjectief onder het gemiddelde. Qua binding scoort de buurt objectief rond het gemiddelde, subjectief eronder. (Bron: [wijkprofiel Rotterdam](#).)

Harde en zachte aanpak

Buurt Bestuurt als informatiebron

Om bewoners te betrekken bij hun leefomgeving heeft de gemeente Rotterdam het project Buurt Bestuurt opgezet. Hierbij maken bewoners samen een top-3 van zaken die aangepakt moeten worden in de buurt. Politie, Stadsbeheer en welzijns- of jongerenorganisaties geven aan hoe die problemen kunnen worden aangepakt. Bij elke actie of activiteit geven bewoners aan wat zij kunnen bijdragen. Ook in Bloemhof zijn ongeveer één keer per maand bijeenkomsten van Buurt Bestuurt.

Van Doorn: 'Hier horen we van bewoners rond welke woningen de overlast zich voordoet. Mede op basis van die informatie gaan we langs de deuren met mensen van Reiniging, Stadstoezicht en het stadsdeel. We doen invallen, waarbij mensen die niet geregistreerd staan worden meegenomen en zich moeten inschrijven. Daarnaast informeren we deze bewoners over de gevolgen van bijplaatsing en zwerfvuil, zoals de ratten die het aantrekt.'

Boetes

De gemeente zet ook een zogeheten 'treintje' in. Dit is een gezamenlijke inzet van Inzameling en Reiniging Schone Stad en Toezicht & Handhaving in de buurt. Dit brengt bijplaatsingen en grofvuil in de wijken dagelijks snel in kaart, zamelt het in en maakt bijgeplaatste huisvuilzakken open op zoek naar iets met een adres erop. Zo krijgt de

veroorzaker een boete. Doel is het voorkomen van het (verder) vervuilen van de wijk. 'Maar je ziet dat mensen slimmer worden en zorgen dat er niets meer met een adres erop in de zak zit.'

Andere vormen van participatie

In het Rotterdams offensief tegen zwerfvuil betreft de gemeente bewoners en bedrijven bij het schoonhouden van de stad, bijvoorbeeld met het adopteren van ondergrondse containers. Enthousiaste adoptanten dagen anderen uit weer ook te adopteren, via de Container Adoptie Challenge. De buurtvaders van Stichting Vader & Zoon Feijenoord patrouilleren al meer dan een decennium in de wijk Feijenoord, samen met stadstoezicht en politie. Ook zijn er acties waarbij scholen opruimen en betreft de gemeente de winkeliers bij een schone omgeving. 'Bewoners die een opruimactie doen, krijgen ook wat terug voor hun inzet', zegt Van Doorn. 'Ze mogen bijvoorbeeld een feest in de straat organiseren, waarbij wij na afloop zichtbaar schoonmaken. En dat draagt ook weer bij aan bewustwording, omdat ze dan pas zien welke inzet van de reinigingsdienst daarbij komt kijken.'

Daarnaast werkt de gemeente aan gedragsbeïnvloeding. 'We kijken hoe we mensen in beweging krijgen. Vorig jaar hebben we bijvoorbeeld in Bloemhof een pilot gedaan met voetstappen naar prullenbakken en borden met ogen erop.'

Continue aandacht met goed resultaat

Van Doorn, die zelf ook in Bloemhof woont, ziet dat de situatie de afgelopen jaren is verbeterd. 'Er is minder vervuiling dan voorheen en er zijn minder meldingen.' Buurt Bestuurt en de adoptie van containers helpen. En ook het betrekken van de Oost-Europese nieuwkomers heeft positief effect. 'Aanvankelijk willen ze vaak niks van ons weten. Dat heeft, denk ik, met angst en onbekendheid te maken. Maar als we eenmaal contact hebben gelegd en de problemen hebben uitgelegd, voelen ze zich wel betrokken bij een schone en veilige buurt.'

Van Doorn vervolgt: 'Vroeger dachten we: hoe maken we het schoon? Nu proberen we de oorzaken aan te pakken.' Hij merkt op dat Bloemhof wel continu aandacht blijft vragen. 'Het is belangrijk dat we de maatregelen om bewoners te betrekken blijven volhouden, zeker omdat er veel mensen verhuizen.'

Bronnen: [Gebiedsplan Bloemhof](#), [wijkprofiel Rotterdam](#)

10. Dordrecht: verloop en vervuiling

De Dordtse wijken Reeland en Krispijn zijn wisselwijken, waar veel starters, studenten en mensen van buitenlandse afkomst wonen. De wijken kampen met zwerfafval op straat en bijplaatsingen naast ondergrondse containers. De gemeente Dordrecht handhaaft en communiceert om gedrag te veranderen én promoot de eigen verantwoordelijkheid van de inwoners.

De wijken Reeland en Krispijn (deels een oude volkswijk) liggen beide in Dordrecht. De grote gemene deler: naast een groep bewoners die er al lang woont zijn er gebieden waar bewoners weinig binding met de wijk hebben, met veel verloop en veel vervuiling. Pieter Fokkens, coördinator afval en reiniging van de gemeente Dordrecht, licht toe: 'Vooropgesteld, het gaat om délen van de wijken Reeland en Krispijn waar sprake is van verloop en vervuiling. Er wonen daar veel starters, studenten, arbeidsmigranten en mensen van verschillende etnische achtergronden. Het straatbeeld wordt gekenmerkt door enerzijds zwerfvuil, zoals flesjes en blikjes in de straatgoot, en anderzijds bijplaatsingen naast ondergrondse containers. Denk daarbij aan meubels en ander grofvuil.'

Herhaalde ergernis

Het is zeker niet alleen de gemeente Dordrecht die het zwerfafval als probleem beschouwt. Fokkens: 'Een deel van de bewoners, met name zij die al langere tijd in de wijken wonen, ergert zich er ook aan. Dat zien we in de Leefbaarheidsmonitor, waarmee we om het jaar de beleving van de inwoners van de gemeente meten. Vervuiling op straat scoort altijd hoog als ergernis, overigens geldt dat voor veel meer wijken in Dordrecht. Naast de Leefbaarheidsmonitor kunnen inwoners ook meldingen doen van zwerfafval; telefonisch, online en via een speciale app. Die meldingen doen de inwoners niet elke keer dat ze zwerfafval tegenkomen, omdat de aannemer – een externe marktpartij – het afval vanzelf opruimt en de openbare ruimte schoonmaakt. Maar bij excessen, zoals beeldkwaliteitsniveau C en D, en bij herhaalde ergernis krijgen we meldingen van bewoners.'

Handhaving en communicatie

Om beide afvalproblemen – zwerfafval en bijplaatsingen – op te lossen, doet de gemeente Dordrecht aan handhaving. Als een locatie of straat in Dordrecht wordt aangewezen als hotspot op afvalgebied, dan zorgt de gemeente voor meer toezicht, dat bestaat uit meer surveilleren en waar nodig optreden. Hiernaast communiceert de gemeente actief met de bewoners, met de bedoeling hun gedrag te veranderen. Fokkens: 'Onze ervaring is dat een combinatie van herhaaldelijk schriftelijk en mondeling communiceren het meest effectief is. Schriftelijk communiceren gebeurt ook met pictogrammen en strips, omdat een deel van de bewoners van de wijken functioneel analfabeet is. Mondeling communiceren betreft een-op-een-communicatie, via toezicht. Om een voorbeeld te geven: er staat een hanggroep op een plein in de wijk waar ook afvalbakken staan. Die groep wordt dan aangesproken en voorgelicht over het gewenste gedrag.'

Dordtse Doorpakkers

Fokkens benadrukt dat de gemeente Dordrecht de eigen verantwoordelijkheid van de inwoners wil stimuleren. *'n Schone stad...je hebt het zelf in de hand!* is niet voor niets de naam van een campagne die in Dordrecht loopt. Wij faciliteren vanuit de gemeente inwoners die zich ergeren aan zwerfafval, door ze grijpers en zakken aan te bieden waarmee ze zelf dat afval kunnen opruimen. Dordtse Doorpakkers noemen we deze vrijwillige zwerfafvalopruimers, die als goed voorbeeld kunnen dienen voor de rest van de inwoners.'

Maatschappelijk werk

In een andere wijk van Dordrecht, Crabbehof, heeft de gemeente het afvalprobleem structureler aangepakt dan in de wisselwijken Reeland en Krispijn. Eerst is een nulmeting gehouden, waarbij tijdens het legen van de ondergrondse containers is gemeten hoeveel afval ernaast stond, wat voor soort afval dit was en of de betreffende containers vol waren of niet. Fokkens: 'Vervolgens is het afvalprobleem gedurende een jaar breed aangepakt. Met een rapper uit de buurt is bijvoorbeeld een schoonmaakactie georganiseerd, borden met het gewenste gedrag zijn geplaatst en maatschappelijk werk is ingeschakeld. Dat laatste is gedaan omdat niet alleen het afvalprobleem, maar meerdere sociale-overlastproblemen in dat project werden bestreden. Een maatschappelijk werker voerde informele gesprekken met bewoners, waarbij ook het afvalprobleem ter sprake kwam. Bijkomend voordeel van deze aanpak is dat het beduidend minder lading heeft als er een maatschappelijk werker langskomt voor een gesprek dan wanneer iemand van de gemeente een inwoner bezoekt.' Na een jaar constateerde de gemeente Dordrecht dat het aantal bijplaatsingen naast ondergrondse containers met 70 procent was afgenomen. Dat is inmiddels drie jaar geleden, maar volgens Fokkens is de situatie in Crabbehof nog altijd op dat niveau.

Standaardaanpak

In Reeland en Krispijn is geen nulmeting gehouden, laat staan dat er vervolgacties zijn georganiseerd. Fokkens legt uit dat dit alles te maken heeft met tijd en geld: 'In Crabbehof kon de aanpak van afval zo intensief zijn, omdat deze plaatsvond in het kader van de grotere 'Taskforce Overlast in de buurt'. Zwerfafval lifte als het ware mee op de aanpak van andere sociale overlast. Daardoor kon bijvoorbeeld maatschappelijk werk worden ingeschakeld. Voor Reeland en Krispijn gebruiken we de eerder omschreven standaardaanpak van handhaving en communicatie. We hebben wel de wens om in de toekomst meer te doen in deze wijken, maar tijd en geld ontbreken nog, daarom hebben we nu geen concrete acties gepland staan.'